

Д.м. Донцов

Колтунський консерватизм

(Відповідь живим трупам)

Прошу читачів вибачити за трохи непарламентарне окреслення нашого „рідного“ консерватизму. Але—іншого не знайшов.

Чи це значить, що ці консерватисти є колтуни? Алеж як раз навпаки! Це надзвичайні люди, а коли у праці цих надзвичайних людей повстав колтунський консерватизм, то це одне з чуд природи.

Деінде буває навідворот. Вінстон Черчіль в Англії теж консерватист. Має в краю опінію завадіяки, одного з тих, які знають лиш „діяльність для діяльності і боротьбу для боротьби“, який парламентарне крісло здобув кавалерійським рейдом в Трансваалю. Ніби скінчений варят, правдивий нащадок Марльбора, яким він є. А тим часом— в критичну для імперії хвилю, як морський міністр, він віддав їй неоцінені прислуги і став одним з найбільш блискучих постатей англійського консерватизму... Другий, сер Джойнсон Гікс (коротко—Джікс), до недавна найбільш ексцентрична постать в парламенті, людина з неможливими краватками і — страшно сказати — ініціатор білю про vote for flappers, права голосу для метеликів („смотриків“). Але й цей „дивак“ — у відповідну хвилину — потрафив взяти за обшивку торговельного представника могутньої ССРСР і викинути його — як kota-шкідника або якогось альбанського дипломата — за двері. Чим дуже обнизив совітофільську дурійку в світі і очистив політичну атмосферу в Англії... Обидва оті „ексцентрики“ і тьма їм подібних перед ними, заложили підвалини міцної будови британського торизму.

У нас навпаки—ні одного ексцентрика серед консерви, всі — на диво поважні люди, здобули свій політичний стаж вірною службою під найрізномроднішими партійними прапорами, такі консерватисти, що про масу інакше не говорять, як про „чернь“, „простолюдя“ або й просто, як про „хамів“, — а як зійшлися будувати консервативну групу — вийшов консерватизм колтунський! Як пояснити оте чудо природи, я не знаю, але факт є фактом.

Якіж підстави цієї „ідеології“? Боротьба нібито з польшевицьким Сходом, плекання нібито національних традицій та релігії, ідеалу (у одних) — „дідичного монарха“, сліпа вірність проводові (у других), приборкання „занархізованої черні“ (всіх, які не бачать в них пророків), ну і виховання нової „маси“, якаб їх слухала...

Очевидно, консерватизм мусить боротися зі Сходом. Світлі постаті європейського консерватизму, як Вогюе, Жо-

зеф де Местр, Кюстін, Пальмерстон і інші боролися з ним. А навіть такі ліберали, як Гюго і Мішле, бо й їм ходило про охорону найвищих дїбр західної цивілізації проти Росії... Цілком інакше „бореться“ зі Сходом наш консерватизм. Для нього виявом Сходу є — лише большевицький режим, якому завдячуємо ширення безбожництва і непослуху серед „маси“ і молоді. Бідкається одна консервативна цюця Кльоца в „Дзвонах“: „Наше простолюддя, яке ще так недавно було патріотичне, послухне й вірне своїм провідникам..., перемінюється в чернь“¹⁾, а винен тому — річ ясна — большевизм і націоналізм, вітер зі Сходу. З ним і треба боротися, а з російським Сходом — зовсім навпаки! Всупереч до Кюстінів, колтунський консерватизм цей Схід російський дуже любить. Готов з ним навіть „тісний союз“ заключити. Бо — ми самі є Схід, бо українське життя є „східне в самих своїх органічних заложеннях“²⁾, а „відроджена Великорусь хліборобська“ стане „не ворожою, не небезпечною нам“. Небезпечним для консерватизму є лише Захід, ота „облеслива й розлагаюча західня демократія.“³⁾ Для того так мало знаходимо в нашій консервативній пресі про західне культурне життя, а зате багато з Зоценка і Аверченка, які стали в тій пресі надворними письменниками. Для того з такою легкою думкою приймає наш консерватизм, що большевизм існуватиме „рівно довго, що й система Петра“⁴⁾ цеб-то 200 літ, або — як твердить „Мета“ — ще яких 30 чи 40 літ. А тому — (льоґіка колтунського консерватизму!) — уважається за безцільне виступати проти нього...

Особливож нам випомінає християнська „Мета“ дискредитацію большевизму з нашого боку, бо (слухайте!) незабаром „він буде одинокою, живою, не позбавленою глузду політичною ідеєю, яка ще нашому народові остане“ навіть „одиноким спасенням“.⁵⁾

Так пише „позбавлений глузду“ консервативно-католицький „публіцист“ з „Мети“.

Так „бореться“ наш „консерватизм“ зі Сходом.

Другий коник, на яким їздить наш консерватизм, це плекання традицій; серед них — льояльності до проводу, послуху йому, щоб він не робив, як читаємо у одного консерватиста: коли українська голота в 1918 р. повстала проти свого „монарха“ в Києві, то цілком природно, що для ратовання він мусів „ужити всіх сил і заходів, які тільки були

1) „Дзвони“, 1932, кн. VI, ст. 414.

2) В. Кучабський: „Україна і Польща“, отверта відпсвідь польському консерватистові. Львів, 1933, ст. 202.

3) „Хліборобська Україна“, кн. 3 ст. 64 і кн. 4, ст. 185, прим.

4) В. Кучабський: цит. кн., ст. 143.

5) „Мета“, 1933, ч. 7.

в його розпорядимости, хочби вони й московськими генералами називалися".⁶⁾

Коли Франц Йосиф хотів правити Угорщиною з австрійськими генералами, мадярські консерватисти поклали своє вето. Коли Микола I хотів правити Конгресівкою російськими генералами, польські консерватисти поклали своє вето. Колтунський консерватизм задивляється на ці справи інакше. Він льюальний до самозаперечення; як той... мудрий, який собі лоба розбив, як його до церкви післали Богу молитися.

Навіть більше, догмою консерватизму нашого є, що збудувати державу можна лише в тісній спілці зі зденаціоналізованою консервативною клясою на Україні, елементом „найбільш державно-творчим“, з російським дворянством. Коли англійські кольонії в Півн. Америці проголосили свою незалежність від метрополії, вони зачали жорстоко переслідувати т. зв. льюалістів, що лишилися вірними англійському королеві, замикали до вязниці, конфіскували їх маєтки, і врешті — змусили їх вивтікати до Канади... Шкода, що ті кольонії мали лише Вашингтонів, а не наших консерватистів. Вониб повчили янкесів, як і з ким будувати державу. Вониб повчили їх, що до вязниць замикається бунтівників, а не льюалістів, що в кольонії, яка прагне стати від метрополії незалежною, найбільшим „державно-творчим“ елементом є елемент, що тримає з метрополією.

Консерватизм підкреслює значіння „любви до своєї землі“. ⁷⁾ Як він ту любов розуміє? Колись з жалем писав Шевченко Якову де Бальменові, що згинув на Кавказі, що йому довелось пролити кров „не за Україну, а за її ката“. Папа нашого консерватизму уважає, що обов'язком льюальности кожного українського консерватиста було — тому катові служити вірою і правдою. Служба цареві була обов'язком „кожного державника, традиціоналіста і консерватиста“. Аж так довго, поки цар його з тої присяги не звільнив! І щойно тоді, отакий „державник“ мав право піти „за голосом любви до своєї Землі“. ⁸⁾ І цей, во істину, колтунський консерватизм вщеплюють нам як українське державництво і як український консерватизм! Любов і службу чужому монархові (щоб він не виробляв) — над любовю до своєї землі.

На Заході князь Велінгтон писав, що коли Бурбони втратять трон (чого він був певний), то станеться це через їх в л а с н у в и н у, а не через вину „непослушної черні“, як сказалиби колтунські консерватисти. А лорд Булінгбрук твердив, що „лише добрий король сміє своє право панувати

⁶⁾ Ідеї та дійсність, ст. 19.

⁷⁾ В. Кучабський: цит. твір, ст. 233.

⁸⁾ „Хліб. Україна“, кн. 5, ст. 282.

випроваджувати від Бога“.⁹⁾ Колтунський консерватизм проповідує „вірність проводів“, всякому і за всяку ціну.

Наш консерватизм хвалиться своїми гетьманськими традиціями. Але він їм вірний лише, коли ніщо тому на перешкоді не стоїть. Колиж українська „чернь“ в літі 1918 р. урядила величаву панахиду по покійнім гетьмані Івані Мазепі в Софійськiм Соборі, гетьман і всі його міністри в ній участі не взяли, бо не дозволив і не зняв клятви з Мазепи московський патріарх. За голосом любови до своєї землі вільно йти, аж позволить цар. За українського гетьмана вільно молитися, аж позволить московський патріарх... Так виглядає „традиціоналізм“ українського консерватизму!

А його релігійність? Колиб людей впускали до раю після того, скільки разів хто вимовив слово Бог і віра, райський партер зайнялиби самі наші консерватисти.. В англійській суспільності (пише не колтунський, а дійсний консерватист, Черчіль), „ніколи нікому не докучається за його релігійні переконання, ані навіть ніхто на нього за те кривим оком не погляне... Загальний погляд на релігію був такий: коли хто робив все, що міг, щоби провадити порядне життя, виконувати свої обовязки, дотримувати віри приятелям і не сказати лихого слова до бідних і слабих, — то вже досить байдуже було, чи в що він вірив чи ні“.¹⁰⁾ Так думає англійський консерватист і мабуть ціла партія, яка нехтує благочестивим ексгібіціонізмом, але зате тим більше дбає про те, щоби людина віруюча—не ламала засад своєї віри в житті. Колтунський консерватизм тільки й має на устах слова про Бога, „про піднесення духа“, про „приклонне боговіння“, про „божеською потугою осяяні чини“, а на ділі—фалшує родовід свого „монарха“ (гл. „Інвестигатор“), або супроти противників уживає метод боротьби, за які мусить паленіти зі сорому всякий, хто не прийняв за свою—фарисейську мораль колтунського консерватизму.

А в культурнім житті? Здавалосяб, якраз ті, у яких що друге слово то „любов до рідної землі“, що якраз вони повинні плекати до неї любов і — не говорім ненависть (вони того не люблять), а — бодай якусь настороженість до тих, що цю любов хочуть викоринити?

Бо якраз оті наші консерватисти з гетьманщини XVII віку тим і відрізнялися (свідчить про це царський намісник Румянцев), що уважали все своє за вище і краще, а свій нарід за вибраний. Але ось зявляються новітні консерватисти і вчать, що Україна — це не щось окреме, лише частина „трюх Русий“, що Москалі — наші „рідні брати по крові, духу і культурі.“¹¹⁾ Старе „демократичне“ україно-

⁹⁾ George Hooper, Wellington, Lord Bolingbroke, Das Bild eines patriotischen Königs.

¹⁰⁾ Winston S. Churchill: Weltabenteuerer im Dienst, ст. 103.

¹¹⁾ „Хліб. Україна“, кн. 3, ст. 63.

фільство не любило царату, але захоплювалося Чернишевськими, Герценами і іншими демократами, яких ділило від нас тільки непорозуміння. Консерватисти — захоплені євразійцями та іншими „братами консерватистами“, яких ділить від нас теж тільки „взаїмне засліплення й незнання.“¹²⁾ У Запольської („Зашумить ліс“) одна дівчина читає Чернишевських, щоби „вміти розрізнити тих, що так, як і ми терплять, від тих, що нас і їх переслідують... Уміти розрізнити тільки... кохати їх ніколи!.. Це сильніше, як наша воля і добрі наміри“... І чиж дивно, що для людей, вихованих цілими поколіннями на консерватизмі Запольської — нарешті „зашумів ліс?“ Віддавши всю свою любов „братам-клясократам“, колтунський консерватизм вже не має її до покоління, яке збирається виховувати. Це покоління консерватизм обкладає епітетами „чвертьінтелігенції“, зараженої „орієнтальним анархізмом“, „розбишаками“, „зłodіями“, „гіснами і шакалями“ (в „християнській“ „Меті“), „черню“ і „хамами“, „вічучими дітьми“. Жадає безкритичного послуху для існуючих національних авторитетів і як анархію, стрічає кожне слово критики.

А так виростає молодь англійських консерваторів: „Свобода невимушеність, з якою члени родини лорда Сесіля, мужеські і жіночі, розмовляли і дебатовали між собою, було чимсь надзвичайним. Там просто заохочували до ріжниць думок, і між батьками і дітьми, братами і сестрами, вуйками і небіжками миготіли аргументи, неначе всі вони були рівнорядні й рівноправні.“¹³⁾ І яка шкода, що діти англійських консерватистів виростають на таких вархолів, як Черчіль. Післатиб до них якогось редактора „Меті“...

А головно, в школах англійських, так само, як в родині, мабуть ще ніодин консерватист не заборонив читати ні Шекспіра, ні Шова. У нас спершу „політика“ (пок. С. Томашівського), потім один з найвищих достойників церкви осудили — Шевченка, як „анархіста“, давши гасло: „пора скінчити з культом Шевченка!“... Той самий „консерватизм“ поклав вето на Франка. Нарешті взято під підозріння й Лесю Українку, бо є вона „знана як атеїстка“ (Н. Зоря, Б. П.). Повторяю, так само, як і вони на себе самих, задивляюся й я на консервативних редакторів як на людей майже геніяльних, але — чи заступлять вони, всі разом, бодай одного Шевченка? І чи зискає щось наша молодь, зростаючи в думці, що Зоценко й Аверченко — це гідні української уваги письменники, а „Кобзар“ — щось підозріле? І коли вони будуть викидати на смітник Шевченка, Франка і Лесю Українку, то к о г о - ж і щ о консервуватимуть вікам потомним оті „консерватисти“? Свою власну писанину?

¹²⁾ В. Кучабський: цит. твір, ст. 235.

¹³⁾ Winston S. Churchill, op. cit. 179.

Наші — пожалься Боже — консерватисти хочуть об'єднати нашу людність „під проводом осілого консерватизму без ріжниць національності і віроісповідання“.¹⁴⁾ Но, з такої точки погляду, їм не може залежати на національних цінностях. Але чи й тій людности, яку ці лицарі хочуть „об'єднати“?

Вони консервують — „руський Схід“, як програму-магістрит, часом заступаючи його „ягайлонською ідеєю“.¹⁵⁾

Вони консервують ідею любови до „братнього по крові, культурі і духу“ народу російського.

Любов до „рідної землі“, але лиш тоді, коли їх звільнять від любови до чужого монарха.

Любов до Мазепи, але коли чужий патріярх на це позовить.

Вони консервують погляд на свій нарід, як на „чернь“, яку приборкувати вільно навіть силою московських генералів.

Консервують рідну культуру, але вичищену з її найславніших імен.

Консервують традиції, нищучи найкращі з них...

Такий є колтунський консерватизм! І оцей „консерватизм“, від якого здалека заносить старезною, запліснілою Костомарівщиною і галицьким москвофільством з перед 1848 року — він сміє закидати ідеям, які голошу я їх „орієнтальне“, не європейське походження. І то без тіні доказу, без натяку на ерудицію! Що взагалі ці люди знають про Європу? В Європі можна сидіти і 20 літ і лишитися з душею, вивезеною з Пацікова.

Те, що я писав, передруковувалося не раз в європейських журналах, як близьке і своє. На те, що писав, я мав рецензії Шмолера, Е. Пернерсторфера, Келлена, П. Рорбаха і інших — рецензії, які бачили в авторі такого самого Європейця, як і вони самі. І навіть ворожий, соціалістичний журнал Кавтського, *Die Neue Zeit*, поборюючи видвинуто мною в 1913 році програму сепаратизму, писав підчас війни, що „не можна відмовити ідеям Донцова певної консквентности і *Grosszügigkeit*“...

І, закохані в Евразії, графомани з „Мети“ будуть закидати цим ідеям „орієнтальний анархізм“.

Коли ці джерела недоступні галицько-льодомерийським „публіцистам“ консервативних органів, хай заглянуть до „*Przeglądu Współczesnego*“ (№ 53). Там, на своє здивовання, довідаються, що не в „орієнтальнім анархізмі“ черпає свої думки Донцов, а — „у своїх західних майстрів“.

Західно-європейський характер моїх ідей підкреслює і А. Новачинський в новорічній статі в „АБС“

¹⁴⁾ В. Кучабський: цит. кн., ст. 129.

¹⁵⁾ Гр. Адам де Монтрезор: *Открыте письмо до польського консерватиста*, Львів, 1932. Наклад „Хлібор. Шлях“.

(„Wepnyhoga“). Що знають про Європу, журналісти з „Мети“, яких духовий овид кінчиться Сяном з одної сторони і Збручем з другої? Для них, все є „анархія“, що йде проти колтунського консерватизму.

Ні, Азії і „орієнту“ вони можуть шукати не у мене. Азятчину вони можуть знайти у гетьманській офіцерні, яка в 1918 р. замикала наші „Просвіти“ на Україні, палила портрети Шевченка, здирала з наших установ жовто-блакитні прапори і тризуби і пр. Ось де віяв дух Азії! І звіди, — і в своїх поглядах, і в своїй „полеміці“ засвоїли його собі і наші гетьманці-консерватисти...

Тартюфи з „Мети“ видумують, що „фашизм“ є ворожий церкві та що він скорше чи пізніше приведе до комунізму. Що до останнього, то якраз є той „фашизм“ єдиним захистом, який вратовував націю перед ідейним заливом комунізму і далше її ратуватиме, не імпотентний колтунський консерватизм... Апостоли цього останнього (от, лицарі конюнктури!) вже добачають — на сторінках католицького органу — в большевизмі (правда в будучності) наше „одинокє спасення“. Хто знає, чи не перепорхнуть вони колись до червоних, щоби в них шукати „спасенія“ своїй бездарности і невмінню кого будь єднати своїми „ідеями“ або вродженій отаманії (не хоче „чернь“ нас слухати, підемо до большевиків!).

Щож до відношення „фашизму“ до релігії, то в цей свій аргумент наші фарисеї ледві чи самі вірять. Бо колиб вони засадничо поборювали противників церкви, чому вони не лоборюють радикалів, чому, навпаки, ідуть з ними рука в руку? Зрештою прочитайте „Нову Зорю“ (ч. 7): завдяки зарядженням фашистівського уряду на релігійно-моральнім і суспільнім полі, — „завдяки цим зарядженням католики Італії двигнулися зі свого понижаючого положення“, деякі з тих заряджень знайшли „особливше одобрєння св. Отця“... І далше: „у світі що раз більше зазначуються два противні табори: католицький з Італією на чолі..., та другий, комуністичний, під проводом Росії... Не виключено, що між тими таборами може прийти до рішаючої боротьби на життя і смерть! А де знайдємося ми, Українці?!“ Коли підемо з колтунським консерватизмом (який надуживає католицької марки), то напевно зайдемо під прапор, що до якого католицька „Мета“ (ч. 7) вже пророкує, що „він (большевизм) буде одинокою живою, ...ідеєю“, яка нам лишиться.

Несвідомо, чи свідомо, — але ціла акція того „консерватизму“ нехибно привелаби до комунізму, колиб не стрінула опору зі сторони здорової частини народу: привелаб своїм фарисейством і безідейністю...

Р. С. В ч. 6 і 7 „Мети“ прочитав я „статтю“ консервативного „лицаря“, Василя Кучабського, в якій читаємо про впливи на нашу „занархізовану молодь“: „першим з тих злощасних впливів була діяльність одного, всім дуже відомого українського публіциста... Другим-же чинником, поруч злочинної „ідеолгічної“ діяльності чоловіка, про якого тут мова, — другим чинником звихнення нашої молоді став закордонний провід нелегальщини“. І — дискретно „лицар“ Кучабський між одним і другим „чинниками“ проводить майже знак рівності. Він, правда, пише: „не називаю його (того публіциста) іменно, бо цей чоловік протестує проти цього, як проти ніби-то денунціювання його особи... Але кожен читач знає, про кого мова, і він сам до цього теж додумується“. Іншими словами: колиб я назвав Д. Д. по імені, це булаб ніби-то денунціяція, але коли я згадаю його так, що „кожен читач“ догадається, то — це вже не є денунціяція! Так конклюдує чесний консервативний „лицар“ Василь Кучабський, в вигіднім, далекім Берліні.

Очевидно, в тій простацькій карикатурі з „Мети“ я не пізнавби себе, колиб не найшов в ній всіх тих лайок, якими обкидалося мене в других „християнських“ часописах з називанням мого імені. Зрештою „пізнати“ себе в „Мети“ мені помогли „Kurjer Lwowski“ і „Ilustr. Kurjer Codzienny“ в Кракові, які передрукувавши „обжаловання“ В. Кучабського — назвали моє імя.

Отже „лицар без страху і догани“ В. Кучабський досяг бажаного ефекту. Чи тільки викликування тих ефектів зветься чесною полемікою і чи належить до фаху публіциста чи якого иншого, це полишаю чулому сумлінню християнської редакції „Мети“. Твердження „Мети“ булиб безвідповідальні, навіть колиб були хоч дрібку правдиві. Вони є подвійно безвідповідальні, бо є цілковито неправдиві.

На цім місці застерігаюся проти інсинуацій „лицарів“ з „Мети“ і проти накидування мені відповідальности за організації, з якими в жаднім контактї не стояв і не стою, про що мабуть чудово знають і „Мета“ і Кучабський.

„Мета“ вказує пальцем на невігідну собі особу, яка ніби-то ширить „анархію“. Але нашо так далеко шукати? А може то — один з редакторів „Мети“, ще до недавна ундист, а перед тим загравіст? В „Заграві“, в ч. 3 і досі є його стаття, де він пише: „Канвою національно-супільного виховання... повинні бути кличі національного егоїзму, ексклюзивности... підчеркнення моменту боротьби... перед моментом супокійного розвитку“. Як такі анархістичні виступи ще не напаятувала „Мета“, хоч і post factum?!

А може причиною тої анархізації є сам „лицар без страху і догани“, В. Кучабський, який чейже не відразу прийшов на світ таким фарисеєм, яким є тепер?

Зрештою, для чого „Мета“ ставляє в зв'язок з „закордонним проводом нелегальщини“ людину, яка ні в отих „закордонних“ журналах не співробітничала, ані на тих „закордонних“ з'їздах — у Відні чи де-інде, не була? Це все робив хто інший, а саме — один з редакторів „Мети“, який до того — як свідок — отверто і публично признався недавно на одній розправі, за що йому, зрештою, волос з голови не спав...

Де, отже, ваша етика — не говорю вже про християнську — а яка-будь — шановний „лицарю“?

Зрештою, невже ви не розумієте, як осмішуєте себе, коли приписуєте в краю такі величезні впливи одній особі, проти якої мусите мобілізувати цілі партії і часописи? Я такої перебільшеної думки про себе не тримаюся.

Те, що я пишу, я пишу прилюдно, і писатиму далі. Але той є дуже наївний, хтоб думав, що колиб ця моя робота — в наслідок „полеміки“ Кучабських—припинилася, що тоді оті живі трупи зєднують когось для своїх марних ідей. Не я стаю на перешкоді успішності роботи тих „лицарів“, лише їх духова імпотенція. Колтунські консерватисти нарікають на хаос понять в краю, що за ними не хочуть йти як за проводом. В цім хаосі винні вони самі. „Мета“ закидає мені, що я „цілими літами“ проповідував — ті самі злочинні думки. Наші консерватисти — кожного року інші, зигзагуючи від загравізму до ундизму, від ундизму до католицтва, і від католицтва—майже до комунізму (ч. 7. „Мети“). Ось де джерело розгардіяшу в думках в краю! І не цим еквілібристам тому розгардіяшові зарадити!

Нам дуже потрібно консервативної думки і організації, які-б отверто і з переконанням протиставилися комунізові і соціалізові і чесно поборювали ворогів. Консерватизм є сильний не механічно-засвоєними формулками й програмами, не помадковими драгоманівсько-соціалістичними пігулками (замість до „братів-словян“ чи трудящих, — до „братів-хліборобів“ чи „братів-консерватистів“), а людьми. Таких людей видав консерватизм англійський і досі не видив наш.

Тіж „лицарі“, які гуртуються коло „Мети“, вони незабаром остаточно відвернуть від тої організації все, що в краю є чесне і здорове. Провідники колтунського консерватизму моглиб зєднати коло себе наш нарід, колиб він складався з колтунів. На щастя так не є.

Одне лиш дивно, як ці люди сміють надуживати прапору релігії?

